

УДК 278.091.12-047.22

ОКТАЙ АЛІСВ, викладач

Міжнародний науково-технічний університет ім. академіка Ю. Бугая, Україна

Адреса: пров. Магнітогорський, 3, Київ, 02094, Україна

E-mail: Oktay_Kerim@ukr.net

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ У ЗАРУБІЖНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

АНОТАЦІЯ

У статті узагальнено інформаційні джерела з проблеми організації самостійної роботи майбутніх економістів у зарубіжних вищих навчальних закладах. Здійснено студіювання підходів до тлумачення поняття «самостійна робота» в сучасній зарубіжній науковій думці. Виокремлено продуктивні ідеї зарубіжного досвіду, що потребують осмислення і впровадження у практику роботи вітчизняних вищих навчальних закладів із професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі соціальних та поведінкових наук за спеціальністю – економіка, зокрема такі: 1) самостійна робота студентів має бути обов'язковим складником освітнього процесу, часовий обсяг якої становить не менше за 65 відсотків. При цьому повинно бути реалізовано персоналізований підхід до кожного студента, ураховано курс (рік) навчання, специфіку навчальної дисципліни, а викладачі мають запропонувати консультаційний вербальний та ІКТ-супровід (із залученням веб-ресурсів ВНЗ) самостійної роботи студентів; 2) в організації освітнього процесу (навчальні плани, програми підготовки студентів різних освітніх рівнів) має бути враховано зв'язок самоосвіти майбутнього фахівця в економічній сфері з його практичною роботою, перспективами розвитку галузі; 3) програмування самостійної роботи майбутнього фахівця з економіки повинно базуватися на свідомому ставленні студента до навчання, усвідомленні його ролі в розв'язанні актуальних проблем економічної освіти (мотиваційний складник); знаннях, що становлять основу самоосвітньої діяльності особистості, визначають її готовність до самоосвіти у майбутній професійній діяльності (когнітивний складник); комплексу навичок й умінь особистості, що визначають її функціональну готовність до професійної самоосвіти з актуальних питань економічної сфери (операційно-діяльнісний складник).

Ключові слова: вища економічна освіта, організація самостійної роботи, продуктивні ідеї зарубіжного досвіду; професійна підготовка майбутніх економістів.

ВСТУП

Стратегія реформ, запит на здійснення яких чітко визначено громадянським суспільством, яке нині активно формується в Україні, є важливим стимулом прискорення системних змін у всіх сферах суспільного життя, передусім – економічній. Це зумовлює інтенсивний пошук механізмів підвищення рівня професійної підготовки у вітчизняних вищих навчальних закладах (ВНЗ) майбутніх фахівців у галузі соціальних та поведінкових наук за спеціальністю – економіка.

З огляду на те, що світові тенденції глобалізації, інтернаціоналізації та європеїзації системи економічної освіти в Україні визначають актуальні пріоритети розвитку галузі, це зумовлює доцільність вивчення зарубіжного досвіду підготовки економістів у ВНЗ для того, щоб урахувати його при підвищенні рівня підготовки фахівців економічних спеціальностей у країні. Окреслимо дослідницькі контури цієї

наукової розвідки вивченням одного із важливих чинників забезпечення якості економічної освіти у ВНЗ зарубіжних країни, а саме – організації самостійної роботи (ОСР) майбутніх економістів зарубіжних вищих закладів освіти.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета статті – узагальнити інформаційні джерела з питань ОСР майбутніх економістів у зарубіжних ВНЗ і виокремити продуктивні ідеї зарубіжного досвіду, що потребують осмислення й творчого застосування у практиці підготовки фахівців з економіки в Україні. Для досягнення мети доцільно, на нашу думку, зосередитися на розв’язанні таких завдань: здійснити студіювання підходів до тлумачення поняття «самостійна робота» в сучасній зарубіжній науковій думці; виокремити продуктивні досягнення зарубіжного досвіду ОСР майбутніх економістів, які можна імплементувати у вітчизняну практику економічної освіти з урахуванням сучасних викликів економічного розвитку України.

ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичною основою дослідження проблеми організації самостійної роботи студентів у ВНЗ стали сучасні наукові підходи (системний, компетентнісний, діяльнісний); концепції (неперервної професійної освіти, особистісно-орієнтованої); принципи (студентоцентризму; сприяння самореалізації особистості в освітньому процесі; опори на потенційні можливості особистості в самостійному набутті знань, умінь та навичок).

Провідними методами дослідження було обрано: теоретичні, зокрема порівняння та зіставлення теоретичних і практичних підходів з метою виявлення продуктивних ідей зарубіжного досвіду, що потребують осмислення й творчого застосування у практиці підготовки спеціалістів з економіки в Україні; теоретико-методологічний аналіз інформаційних джерел із метою здійснення студіювання підходів до тлумачення поняття «самостійна робота» в сучасній зарубіжній науковій думці.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Для розв’язання завдань цієї статті доцільно здійснити студіювання напрацьованих вітчизняних і зарубіжних учених із висвітлення підходів до тлумачення поняття «самостійна робота» в сучасній теорії та практиці вищої освіти. Значущість для нашої роботи становлять дослідження науковців і практиків [2; 3; 5; 6; 8], що створює теоретичне підґрунтя для здійснення аналізу проблеми організації самостійної роботи студентів вищих економічних навчальних закладів (економічних ВНЗ) в зарубіжних країнах. Зокрема, В. Бобрицька, узагальнюючи інформаційні джерела з досліджуваного питання, дійшла висновку, що в зарубіжній педагогічній літературі існує декілька підходів до визначення сутнісного змісту феномену ОСР студентів. Так, у німецькій педагогіці застосовуються поняття «selbständige Arbeit» (самостійна робота), «mittelbarer Unterricht» (опосередковане навчання), «Unmittelbarer Unterricht» (безпосереднє навчання), що вирізняються за часткою керівної ролі викладача. У педагогіці Австрії, Швейцарії поширене поняття «Stillarbeit» (тиха робота), тобто робота, що здійснюється наодинці. Педагогічна наука Франції оперує поняттям «le travail individuel» (індивідуальна робота), що означає роботу, здійснену без участі викладача. В англійській педагогіці застосовується поняття «individual study» (самостійне навчання), що має подвійне значення: робота, яка виконується без участі викладача, та індивідуальна робота викладача із конкретним студентом. У вищих закладах освіти США часто вживаним поняттям є «independent study» (незалежне навчання), що означає пізнавальну діяльність, під час якої студенти працюють за індивідуальними навчальними планами-програмами і мають велику свободу добору засобів і методів засвоєння й

опрацювання навчальної інформації. Принагідно зазначимо, що за даними ЮНЕСКО, частка самостійної роботи студентів у США перевищує 65 % усього навчального часу на здобуття студентом ВНЗ майбутньої професії [2, с. 56–57].

Студіювання напрацювань учених із визначеного аспекту проблеми [2; 3; 5] дає змогу виявити, що для психолого-педагогічної літератури більшості європейських країн характерною ознакою є порівняно незначна кількість наукових праць і досліджень, присвячених проблемі самостійного навчання студентів ВНЗ. Зокрема, О. Ножовник пояснює це тим, що індивідуалізм та персоналізм стали невід'ємним, загально визнаним складником філософії вищої освіти зарубіжних країн [5, с. 58–59]. Висновок ученого цілком збігається з умовиводами В. Бобрицької, яка вказує, що у ВНЗ більшості зарубіжних держав самостійна робота студентів є основою їхнього навчання, а традиційні форми навчання (лекції, семінари, практичні заняття) лише допомагають студентам в організації їхньої навчально-пізнавальної діяльності [2, с. 55–56]. Теоретично значущим для нашого дослідження є також умовивід ученої, яка, досліджуючи проблему формування самоосвітньої компетентності у студентів сучасних ВНЗ, пропонує авторський підхід до визначення сутнісного змісту поняття «самоосвітня компетентність» як здатності до самостійної пізнавальної діяльності особи, що за своєю структурою є динамічною комбінацією знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, морально-етичних цінностей та професійних, світоглядних і громадянських якостей особистості майбутнього фахівця з вищою освітою [3, с. 28–29].

Узагальнюючи викладене, зазначимо, що відсутність термінологічної узгодженості понять «самостійна пізнавальна діяльність», «організація самостійної роботи студентів», «самоосвіта» у західній науковій думці не є перешкодою для практичної реалізації самостійності студентів в освітньому процесі, а навпаки, активізує педагогічну творчість викладачів і студентів, зокрема у сфері економічної освіти.

Вивчення зарубіжного досвіду з ОСР студентів економічних ВНЗ свідчить про те, що саме ця ділянка роботи має найвищий рівень вияву академічних свобод як викладачів, так і студентства. Зокрема, відповідно до спеціалізації, матеріально-технічних можливостей та кваліфікації професорсько-викладацького складу сучасний ВНЗ, що готує майбутніх спеціалістів з економіки, організовує самостійне навчання за власними методиками та моделями навчання.

Розпочнемо аналіз зарубіжного досвіду ОСР студентів економічних спеціальностей із вищих закладів освіти США, які за світовими рейтингами кращих топ-університетів посідають традиційно високі місця. Так, в університетах США набула широкого застосування пошукова робота студентів, яка й створює своєрідну основу поглибленню знань і майстерності у вибраних напрямках професійної діяльності, розвитку навичок самостійного творчого пошуку в різних галузях наукового знання, зокрема у сфері економіки, яка є надзвичайно динамічною з огляду на швидкозмінні високотехнологічні сфери виробництва й бізнесу. На думку викладачів провідних університетів США, саме у пошуковій і самостійній роботі студентів виявляються найповніше такі якості особистості, як ініціативність, креативність мислення, здатність вибудовувати власну траєкторію професійного розвитку. Самостійна навчально-пізнавальна діяльність, на думку американських педагогів, – це єдино правильний шлях до розвитку самостійного мислення, творчості, високої організованості, вміння і бажання брати на себе відповідальність [6]. Тому самостійну роботу студентів університетів США визнано обов'язковим складником освітнього процесу, що є важливим і для врахування організації освітнього процесу у ВНЗ України.

Цікавим прикладом ОСР студентів у ВНЗ Західної Європи став досвід університету м. Сарагоса (Іспанія), основою якого є методика М. Марко. Згідно з цією методикою розвиток економічної грамотності студентів базується на застосуванні міжпредметних зв'язків із використанням Інтернет-ресурсів та вивченні спеціальної термінології під час самостійної роботи. На погляд авторки методики, контентний підхід до самостійного вивчення мови професійного спілкування полягає в застосуванні веб-квесту [10]. Розроблений М. Марко підхід ґрунтується на предметній (змістовій) основі та застосуванні автентичних матеріалів. При цьому максимально враховуються індивідуальні запити студентів у вивченні економічної термінології. Така методика має щонайменше дві переваги: по-перше, студенти мають можливість працювати з автентичними матеріалами, а значить, результат полягає у покращенні професійної (зокрема й іншомовної) компетентності, і, по-друге, в умовах академічної конкуренції (виявляється на заняттях) формується мотивація до кращого засвоєння міжнародної термінології з економіки в позааудиторний час, тобто під час самостійної роботи.

Відзначимо ефективний підхід до ОСР студентів у Ягелонському університеті (м. Краків, Польща), де ефективно впроваджуються методи розвитку вмінь і навичок студентів проводити самоконтроль індивідуальної навчально-пізнавальної діяльності. Слід вказати, що у XXI ст. особливо відчутною є тенденція до переходу вищої освіти Польщі на форми і технології самостійного навчання, на яке відводиться не менше 65 % навчального часу. Методика самоконтролю поєднує новітні інформаційні засоби навчання (Інтернет) та традиційні форми контролю результатів навчально-пізнавальної діяльності студентів (контроль із боку викладача). Так, автор методики Т. Гобан-Клас [8] вважає, що в традиційній системі навчання самоконтроль є засобом перевірки студентом власних умінь та навичок із визначеної теми, дисципліни, виявлення проблемних моментів, вирішення суперечностей між залишковими та новими знаннями, практичного застосування щойно набутих знань. Упровадження комп'ютерних навчальних програм (платформ) у систему самоконтролю якісно його покращує, надає всім учасникам освітнього процесу можливість набутти сучасного рівня інформатичної грамотності, академічної адекватності в оцінюванні (самооцінюванні) навчальних досягнень студентів тощо. У польському університеті розроблено систему комп'ютерних тестів, доступних у мережі Інтернет, за допомогою яких студенти можуть самостійно перевірити, а комп'ютер – оцінити рівень їхніх знань, умінь і навичок із визначених навчальних дисциплін. Зазначимо, що розроблена польськими педагогами Програма «Система автотестів» (System autotestyw) упроваджується в Ягелонському університеті та інших ВНЗ країни. Система складається з адміністративного модуля (методичні рекомендації щодо застосування програми тестів), модуля обслуговування студентів (модуль реєстрації студентів, результатів їхнього тестування тощо), студентської бази (списки студентів спеціальності, курсу, групи), бази тестів, бази відповідей. Програма дає студентіві змогу у випадку негативного результату спробувати інші варіанти розв'язання, і кількість таких спроб є необмеженою. Система набагато полегшує контролюючу роботу викладачів та підвищує мотивацію самостійної навчально-пізнавальної діяльності польських студентів.

Оскільки європейська практика навчання студентів у вищій школі традиційно базується на їхній самостійній роботі, скористаємося визначеними В. Бобриською основними тенденціями європейської освіти [1, с. 235] та на їхній основі сформулюємо чинники, що створюють підґрунтя для більш ефективної ОСР студентів економічних

спеціальностей у національних системах освіти європейських країн. Сюди належать: 1) прискорення темпів розвитку світових економік і як наслідок – необхідність підготовки в системі сучасної вищої освіти нової генерації фахівців, здатних до кар’єрного росту у швидкозмінних умовах ринку праці, що вимагає системної самоосвіти фахівця; 2) урізноманітнення типів навчальних програм і ухвалення нових стандартів економічної освіти, що визнаються країнами-учасниками Болонського процесу (можливість особистості в здобутті певного освітнього та освітньо-наукового рівнів, що забезпечить її мобільність на ринку економічних послуг); 3) посилення взаємозв’язку вищих закладів освіти, що готують економістів, із ринком праці (формування готовності у майбутнього фахівця до можливої зміни виду діяльності, самостійного оновлення знань, отримання нової кваліфікації тощо); 4) динамічний розвиток світової економіки, зростання міжнаціональної конкуренції, скорочення сфери некваліфікованої і низькокваліфікованої праці, глибокі структурні зміни у сфері економічної зайнятості, які визначають постійну потребу у підвищенні професійної кваліфікації та перепідготовці фахівців у системі формальної, неформальної та інформальної економічної освіти. Без сумніву, окреслені чинники мають бути враховані й у системі вищої економічної освіти України, що дасть їй змогу більш швидкими темпами долучитися до створення Європейського простору вищої освіти.

Європейська практика ОСП студентів у ВНЗ значною мірою вплинула на інші національні освітні системи країн, що швидко розвиваються. Наведемо такий приклад: на Заході існує такий вид самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів, як вивчення економічної професійної мови на базі проектних технологій із застосуванням комп’ютера (Project-Based Computer Assisted Language Learning: PBCALL). Так, під час організації навчального процесу в Об’єднаних Арабських Еміратах (ОАЕ), зокрема Університеті Середнього Сходу (Університет Заед), активно застосовується педагогічна технологія проектів із використанням Інтернет-ресурсів як основи арабської методики ОСП студентів. На базі цього виду навчальної діяльності розроблена й упроваджується у практику методика веб-проектного навчання і в інших університетах ОАС. Сутність цієї методики полягає в тому, що студенти створюють веб-сторінки на основі наявних паперових і електронних матеріалів, водночас формуючи й розвиваючи навички аналізу, вибору інформації (паперової та електронної), планування і створення проекту за визначеним викладачем завданням. За умовами цієї методики, студенти можуть здійснювати самоконтроль результатів своєї діяльності, мають можливість автентичної комунікації. Практична спрямованість завдань перетворює проект на ефективну модель формування мотивації до навчання, підвищує ерудицію майбутніх фахівців тощо. Автор методики Е. Кейзер [9] відзначає, що чим глобальніша мета проекту, тим більш активно над ним працює студент.

Не можемо оминути увагою ініціативи, започатковані у професійній підготовці майбутніх економістів в університетах Азербайджану. Суттєвий потенціал для набуття студентами навичок самостійної науково-пізнавальної діяльності має проект SABAH, що в перекладі з азербайджанської означає «завтрашній день». Сенс криється в кожній літері: SABAH – savadlı (у перекладі «грамотний»), bacarıqlı («здібний»), hazırlıq («підготовлений»). Реалізація проекту є пілотною і охоплює сім університетів Баку із 34 найбільш затребуваних спеціальностей, зокрема й економічних [4]. Варто вказати, що проект SABAH створює таке освітнє середовище у ВНЗ, коли формується реальне підґрунтя для переходу на більш високі рівні ОСП студентів, коли у них виробляються уміння самостійно вибудовувати навігацію пошуку навчальних ресурсів,

розвивати навички самоосвіти, самовдосконалення, професійного саморозвитку впродовж періоду здобуття майбутньої професії.

ВИСНОВКИ

Узагальнення інформаційних джерел із питань ОСР майбутніх фахівців із вищою освітою в зарубіжних ВНЗ дає можливість виокремити продуктивні ідеї зарубіжного досвіду, що потребують осмислення й творчого застосування у практиці підготовки спеціалістів з економіки в Україні. На нашу думку, заслуговують на увагу такі ідеї:

1. Самостійна робота студентів має бути обов'язковим складником освітнього процесу, часовий обсяг якої складатиме не менше за 65 %. При цьому повинно бути реалізовано персональний підхід до кожного студента, ураховано курс (рік) навчання, специфіку навчальної дисципліни, а викладачі мають запропонувати консультаційний вербальний та ІКТ-супровід (із залученням веб-ресурсів ВНЗ) самостійної роботи студентів.

2. В організації освітнього процесу (навчальні плани, програми підготовки студентів різних освітніх рівнів) має бути враховано зв'язок самоосвіти майбутнього фахівця в економічній сфері з його практичною роботою, перспективами розвитку галузі.

3. Програмування самостійної роботи майбутнього фахівця з економіки має базуватися на свідомому ставленні студента до навчання, усвідомленні її ролі у розв'язанні актуальних проблем економічної освіти (мотиваційний складник); знаннях, що становлять основу самоосвітньої діяльності особистості, визначають її готовність до самоосвіти у майбутній професійній діяльності (когнітивний складник); комплексі навичок й умінь особистості, що визначають її функціональну готовність до професійної самоосвіти з актуальних питань економічної сфери (операційно-діяльнісний складник).

Серед перспективних напрямів майбутніх наукових розвідок визначимо дослідження технологій формування готовності у майбутніх економістів умінь здійснювати самоконтроль і самооцінювання результатів своєї навчальної й професійної діяльності, застосовувати потенціал інформальної освіти для самоосвіти, професійного самовдосконалення й самореалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бобрицька В. І. Мобільність як ключовий принцип формування європейського освітнього простору / В. Бобрицька // Вища освіта України. – 2013. – № 3 (додаток 2). – Тематичний випуск «Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу». – С. 234–238.

2. Бобрицька В. І. Організаційно-педагогічні умови формування самоосвітньої компетенції педагога вищої школи / В. Бобрицька // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Вип. 5. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – С. 55–58.

3. Бобрицька В. І. Професійно орієнтований контекст формування самоосвітньої компетентності майбутнього викладача в умовах магістратури / В. І. Бобрицька // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія. – К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАК-друк», 2015. – Вип. 2 (7). – С. 24–30.

4. Мурадов А. Образование не может развиваться без инноваций / А. Мурадов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://unec.edu.az/rektor-edalel-muradovun-word-economics-jurnalina-musahibesi/>.

5. Ножовнік О. М. Компаративний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду формування самоосвітньої компетенції майбутніх фахівців у галузі зовнішньоекономічної

діяльності у процесі вивчення іноземних мов / О. М. Ножовнік // Постметодика. – 2009. – № 7 (91). – С. 58–62.

6. Петрук В. А. Теоретико-методичні засади формування базових професійних компетенцій у майбутніх фахівців технічних спеціальностей : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / В. А. Петрук. – К., 2008. – 40 с.

7. Focus on Higher Education in Europe: The Impact of the Bologna Process / European Commission [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.Eurydice.org>.

8. Goban-Klas T. Samokontrola postępyw w nauce z wykorzystaniem Internetu / T. Goban-Klas [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.if.uj.edu.pl>.

9. Kayser E. Creating Meaningful Web Pages: a Project-Based Course / E. Kayser // Forum. – July, 2002. – Vol. 40. – № 3. – P. 12–18.

10. Marco M. J. L. Internet Content-Based Activities for English for Specific Purposes / M. J. L. Marco // Forum. – July, 2002. – Vol. 40. – № 3. – P. 20–25.